

ŞEYHÜLİSLÂM EBUSSUUD EFENDİ'NİN EYÜP SİBYAN MEKTEBİ VE VAKIFLARI

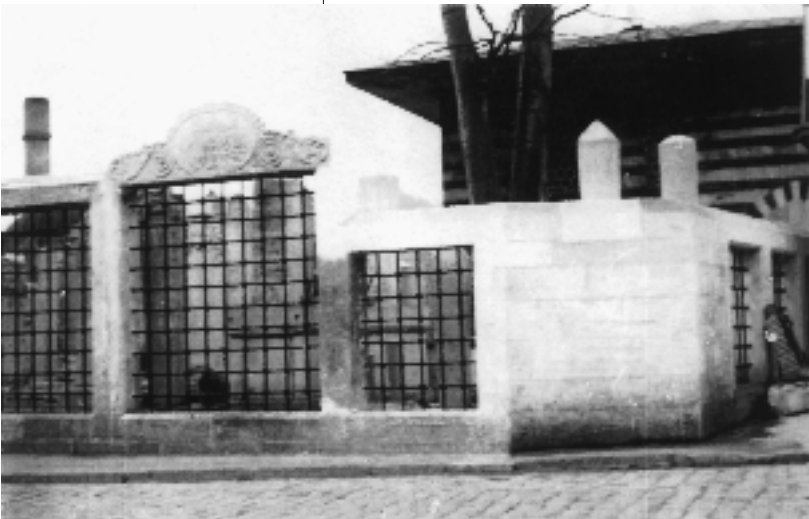

Ali KILCI

*İskilip'te 1951 yılında doğan Ali Kılci, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
Protohistorya ve Önyasya Arkeoloji Bölümünden lisans,
Sanat Tarihi Bölümünden Yüksek Lisans Diploması almıştır.
1978 yılından beri çalıştığı Vakıflar Genel Müdürlüğünde vakıf eski eserlerin
envanteri ve tescili, onarım ve korunması konularında sayısız çalışmalar yapmıştır.
Yurt dışındaki Türk kültürüne ait vakıf eski eserler konusunda da
araştırmalar yapmıştır. Bulgaristan, Bosna Hersek ve Suriye'deki
Türk eserlerini yerinde incelemiştir. Vakıf eski eserler konusunda yerel, ulusal ve uluslararası
kongre ve konferanslara katılarak sunulmuş ve daha sonra yayımlanmış,
pek çok bildiri ve makaleleri bulunmaktadır. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunca 1987-1988
yıllarında dört bölüm halinde hazırlanarak yayımlanan
"Yaşayan Geçmiş" programının danışmanlığını yürütmüştür.
Evlü ve iki çocuk babasıdır.*

Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Mektep ve Haziresi onarım sırası ve onarım sonu resmi

getirildi. Uzun seneler boyunca bu görevi yürüttü.

İstanbul'da 23 Ağustos 1574, vefat edince, vasiyeti üzerine, Eyûb Sultan Meydanı'nda yaptırdığı mektebin bitişiğinde, kendinden önce ölen eden yakınlarının mezarlarının bulunduğu hazireye defnedilmiştir.⁵

EYÜP'TEKİ MEKTEP VE HAZİRE

Ebussuûd Efendi, İstanbul'da Eyüp Sultan Camiinin güneyindeki meydanın kenarında Sokullu Mehmet Paşa Türbesine komşu, ocaklı bir sıbyan mektebi ve bu mektebin ön tarafında Kur'an okunması için bir sofa yaptırmış, mektebin bitişiğine

ailesi için etrafı demir parmaklıklarla çevrili bir kabristan hazırlamıştır. Mektebin yanına muallim için bir de ev (meşruta) yaptırmıştır. (Belge-1, Şekil-1)

Dikdörtgen planlı, kesme taş, moloz taş ve tuğla kullanılarak yapılmış kagir bir yapı olan mektebinin üstünü örten dışa taşkın çatısının altında Kur'an-ı Kerim okunması için geniş bir sundurma vardır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünce, 1967 yılında onarılan ve Eyüp Müftülüğüne kullanmaları için tahsis edilen mektep günümüzde sağlam durumdadır. (Resim, 1-2)

1569 Haziranı sonlarında tescil edilmiş Şeyhülislam Ebussuûd Efendi Vakfiyesinin (Belge-2) Eyüp Mektebi hakkındaki bölümleri:⁶

"Ebu Eyyubi Ensâri mahallelerinden Camii Şerif mahallesinde (Eyüp Sultan Camiinin güneyinde) çocukların eğitimi için ocaklı bir mektep yaptırmıştır. Bu mektebin ön tarafında cüz tilâveti için güzel bir sofa hazırlanmıştır. Yanında vâkıfın evlâd ve ahfad ve yakınlarının merkadleri ve kendisinin dahi oraya defn olunmasını temenni ettiği demir parmaklıklarla çevrili kabristan vardır. Muallim için sofa altında iki oda ve arkasında, hela ve önünde küçük bahçesi olan menzil vardır. Bütün bunların güney ve batı yönleri Hazreti İsmihan Sultan vakfı, doğu tarafı umumî yol, kuzeyi dükkân ile sınırlıdır."

"Ebu Eyyubi Ensari kasabasındaki mektebde kelimullahı talimde usta ve her kimin çocuğu olur ise olsun bunlara Kur'an-ı talim, sarf, lügat gibi ilimleri üslup üzere anlatmak ve vech-i meşkur (teşekküre değer) ve tarzı latif (hoş bir şekilde) üzere ahlaklarını tehzib etmeğe (düzeltmeye) muktedir, ehli tecvid ve alim ve iyi halli bir muallim ile mezkûr vasıfları haiz ve talebenin derslerini iade ve tekrar eden bir kalfa tayin edilmesini ve muallime yevmiye beş dirhem ve kalfaya yevmiye iki dirhem verilmesini ve bu mektebdeki fakir çocuklara her sene Ramazan bayramında

⁵ Fabri Unan, "XV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Yönetim Kademesi İçinde Ebussuud Efendi Ailesi", *Türk Yurdu*, XI/50 (1994) s. 25-29

⁶ Ali Kılıcı, "İskilip Şeyb Yavsi Camii Külliyesi" Rölöve ve Restorasyon Dergisi V. Ankara, 1983, s. 47, Vakfiyesinin Türkçe'si VGM.Arşivi 1964/275 de mevcuttur.

muallim ve sair mürtezikanın reyleri ve nazır marifeti ile mütevellinin bin dirhem sarf ederek çocukların hal ve şanlarına layık münasip elbise takye pabuç alınmasını ve kifayet miktarı alınacak hasır, ibrik, bardak, post ve kış günlerindeki odun ihtiyacının gerektiğince karşılanmasını şart eyledi. Vakıf cüz kıraati için otuz kişi önce her sabah Ebu Eyyub Ensâri Türbesinde eczayi şerif kıraati akabinde mektebi mezburun önünde vaki sofada Kur'an-ı Kerimden birer cüz tilâvet etmelerini ve sevabını orada medfun kullarına hediye ederek bu okunan otuz cüz'den beş cüzün tilaveti bereketini hazreti vakıfın ruhuna ve beş cüz'ün sevabını orada birer cüz Kur'an-ı Azimüşan okumalarını şart eyledi."

Görüldüğü üzere mektepte okutulacak dersler ve muallimin özellikleri, vakfiyede belirtilmiştir. Buna göre muallim işini iyi bilen, öğrenciler arasında ayırım yapmadan Kur'an-ı Kerim daha sonra sarf, lügat gibi ilimleri ve iyi ahlaklı olmanın kurallarını öğretmeye muktedir, tecvidi bilen, alim ve iyi halli birisi olarak tarif edilmektedir.

Vâkıf, bu mektepte yapılacak eğitimin yanında Kur'an-ı Kerim okunması için önüne yaptırdığı sofada (sundurma) her sabah Eyüp Sultan Türbesinde Kur'an okunmasından sonra, mektebin muallim ve kalfası ile otuz erkeğin mektebin önündeki sofada birer cüz okuyarak, sevabını, kendisi, kızı Hatice, oğlu Mahmud Çelebi Efendi, orada metfun kızı Kerime Hatun, mektepte metfun oğlu Ahmed Çelebi efendi, Kadısı iken vefat eden oğlu Mehmet Çelebi Efendi ve orada metfun sair sulehanın eşi Zeyneb Hatunun ruhlarına hediye edilmesini, bunlara ikişer dirhem verilmesini, ayrıca iki kişiye birer dirhem verilerek eşi Zeyneb Hatunun ruhu için birer cüz okumalarını istemiştir.

Bu bilgilerden kendisinden önce vefat eden yakınlarının mektebin bitişiğindeki

hazireye defnedildiği, kendisinin de buraya defnedilmesini vasiyeti ettiği bilinmektedir. Ölümünden sonra evlad, torun ve diğer yakınlarının defnedildiği hazireye defnedilmiştir.

EBUSSUÛD EFENDİ VAKFİYESİ

Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde iki adet vakfiyesi bulunmaktadır. İlki 973/1566 tarihli bir vakıf olup⁷ babası Şeyh Muhiddin'in kurduğu ve kendisinin de faydalanmış olması gereken, 888/1500 tarihli vakıf gibi zürri bir vakıftır.⁸

İkinci vakfiyesi Evail-i Muharrem 977/1569 Haziranı sonlarında tescil edilmiş geniş kapsamlı bir vakıftır.⁹ (Ek-3) Bu vakfiye ve öncekinin Türkçeleri 1992 yılında yayınlanmış bir İskilip monografisinde yer almıştır.¹⁰

Şeyhülislâm Ebussuûd
Efendi Haziresi

⁷ VGM.A, 571 numaralı defter 266. sahife, 94. sıra.

⁸ VGM.A, Haremeyn 14 defter, 319 sahife. Şeyhülislam olunca onun bu vakıftan onun pay alıp almadığı bir merak konusudur.

⁹ Ali Kılçı, "İskilip Şeyh Yavsi Camii Külliyesi" Rölöve ve Restorasyon Dergisi V. Ankara, 1983, s. 47, Vakfiyenin Türkçe'si VGM.Arşivi 1961/275 de mevcuttur.

¹⁰ Fügen İltar, Bir Anadolu Kenti İskilip, Ankara, 1992, s. 123.

İSKİLİP'TEKİ KÜLLİYESİ

Ebussuûd Efendi İskilip'te babasının yaptırdığı zaviyeyi eklenti ve yenilemelerle bir külliye haline getirmiştir. Burada cami, mektep ve köprü ile çarşıda bir han ve bir bedesten ve İskilip yakınlarındaki Bağözünde mescid, mekteple birlikte iki çeşme yaptırmıştır. Külliye'den Şeyh Yavsi Camii diye bilinen camiden başka sağlam bir yapı günümüze ulaşamamıştır.¹¹

Ebussuûd Efendi İskilip'teki camisinin yanındaki ve Eski Bağözü köyündeki mekteplerinde kıraat ve tecvidde usta, güzel ahlâklı bir insanın muallim olmasını istemiştir. Muallimlerin çocuklara Kur'an-ı Kerim'i telkin etmesini, çocukların kudretlerine göre lügat, sarf ve nahiv gibi dersleri öğretmesini, onlara kendi evladı gibi şefkatle davranmasını istemiştir.

Bu mekteplerde görevli kalfaların verilen dersleri tekrarını istemiştir. Ücret olarak muallime üç, kalfaya bir dirhem verilmesi istenmiş, fakir talebelere yılda bir defa elbise alınması için iki yüz gümüş dirhem tayin edilmiştir.

DIĞER GÖREVLİLERİ:

Vakfın gelirlerini toplayan cabiye dört dirhem, hesapları tutan kâtime üç dirhem yevmiye verilecektir.

VAKFIN İSTANBUL'DAKİ HAYRAT VE AKARLARI:

Ebussuûd Efendinin 977/1560 tarihli vakfiyesinde İstanbul'da yaptırdığı su yolu ve suyun dağıtım şekli hakkında tarihi kaynaklarda geniş bilgi vardır. Vakıf İstanbul'da Şehremini Çarşısı ve Macuncu Kasım mahallesinde birer çeşme ile bunların su yolunu yaptırmıştır. Şehremindeki çeşme hakkında bilgimiz olmamasına karşılık, Macuncu Kasım mahallesindeki hamamına yakın çeşme, yakın zamanlara kadar ayakta olduğu bilinmektedir.¹²

¹¹ Ali Kılçı, "İskilip Şeyh Yavsi Camii Külliyesi" Rölöve ve Restorasyon Dergisi V. Ankara, 1983, s. 47; Ö. İskender Tuluk, "İskilip Şeyh Yavsi Camiinin

Ebussuûd Efendi suları Maltepe hastahanesinin kuzeybatısındaki bir kaynaktan çıkarak toplam 3350 m.lik su yolu ile Topkapı ve Mevlânakapı arasında surlardan içeri girmekte, Fatih Macuncu civarında Çiftemaslaklar su terazisine çıkarak Ebussuûd hayratına dağılmakta idi. Bu su yolunun 1930 yılına kadar çalıştığı bilinmektedir.¹³

Şehremindeki çeşme hakkında bilgimiz olmamasına karşılık Macuncu Kasım'da (Çapadaki) Ebussuûd Hamamının yanındaki taştan yapılmış yuvarlak kemerli çeşmesinin yalağı tahrip olduğu, musluğunun koptuğu, suyunun akmadığı ve yakın zamanlara kadar ayakta olduğu bilinmektedir.¹⁴

Ebussuûd Efendi, İstanbul'daki hayratına gelir getirmek üzere çoğunluğu Fatih'te bulunan on bir adet menzilhane ve Macuncu Kasım mahallesindeki çifte hamamı vakfetmiştir. Vakfiyede iki tarafı cadde, bir tarafı vakfın mülkü ile sınırlı çifte hamamla bu hamama yakın sekiz adet dükkan şeklinde ifade edilen Müftü hamamı, Şeyhülislam Ebussuûd Efendi hamamı diye bilinmektedir.¹⁵ Mimar Sinan tarafın-

dan 973/1566 tarihinde yapımına başlanmıştır. Çapa Öğretmen Okulu karşısında yıkık Macuncu Kasım Camii yanındaki bu hamam 1918 yangınında yanmış, yıktırılarak yeri satılmıştır.¹⁶

VAKFIN İSKİLİP'TEKİ HAYRAT VE AKARLARI:

İskilip kasabasında Ebussuûd Efendinin yaptırdığı cami halen bazı değişikliklerle günümüze kadar gelmiştir. Caminin güneyinde, mihrap mekânın doğusuna bitişik babası Şeyh Muhiddin Yavsî Türbesi bulunmaktadır.

Ebussuûd Efendi İskilip'te Meydan Çayı üzerine, caminin yanında günümüze gelemeyen bir köprü yaptırmıştır.. Vakfa gelir getirmek ve şehrin imarı için İskilip'te yaptırdığı bedesten ve han zamanla vakfın elinden çıkarak özel mülkiyete geçmiştir. Bedesten ve hemen yanındaki han, bir depremle yıkıldığından onarımı yerine mütevellisince şahıslara satılmış olmalıdır. Halen bazı kalıntıları bulunan bedestenin dikdörtgen planlı, yaklaşık 30x8 m. ölçülerinde, üstü tonozla örtülü, tek mekanlı arasta bedestenler tipinde bir yapı olduğu

Karşı sayfada Şeyhülislam Ebussuûd Efendi'nin Arapça Vakfiyesinin ilk sayfası

Solda Şeyhülislam Ebussuûd Efendi Vakfiyesinin mektebe ait kısmı

Orijinal Planı Üzerine Bir Restitüsyon Denemesi", *Belleten C.LXVII, Ağustos 2003, Sayı. 249, Ankara 2004, s. 447-456.*

¹² Anonim, "Ebussuut Çeşmesi", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, C. III, İstanbul 1983, s. 1512.*

¹³ Kazım Çeçen, *İstanbul'da Osmanlı Su Tesisleri, İstanbul, 1984, s. 38.*

¹⁴ *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, C. 3, Tercüman Yayımları, İstanbul 1983, s. 1592.*

¹⁵ Sübeyl Ünver, "İstanbul Yedinci Tepe Hamamlarına Dair Bazı Notlar", *Vakıflar Dergisi II, İstanbul 1942, s. 249; M. Nermi Haskan. İstanbul Hamamları, İstanbul 1995, s. 234-36. Abdullah Kuran, Mimar Sinan, İstanbul 1986, s. 37. Evkaf-ı Hümayun Nezareti 1326 Bütçesi, s. 144. ve 73.*

¹⁶ Abdullah Kuran, *Mimar Sinan, İstanbul, 1986, s. 389.*

¹⁷ *Vakıflar Gn. Md. Arşivi, 535/197 ve 386/198/59 da kayıtlı vakfiyeler.*

Şeyhülislam Ebussuûd
Efendi'nin kabri

anlaşılmaktadır. Han ise Ulu Caminin doğusundaki Kasaplar Hali olmalıdır. Burası daha sonra Hacı Ali tarafından yaptırdığı çeşmeler için vakf edildiğinden çeşmelerle birlikte belediyeye devredilmiştir.¹⁷

VAKFIN MÜTEVELLİLERİ:

Vakfiyede vakfın mütevellisinin özellikleri ve görevleri anlatılmıştır. Ücret olarak on dirhem verilmesi istenen mütevelliliğe önce Ren zade diye meşhur Mahmud Çelebi Efendi ibni merhum Mevlâna Şemsüddin tayin edilmiştir.

Ebussuûd Efendi, oğlu Mustafa Çelebi'ye kadılık vazifesi olmadığına mütevellilik ile vakfın parasından otuz dirhem yevmiye verilmesini, bunların daha sonra onun oğullarına nesilden nesile en yaşlı olan (batnen ba'de batnin) oğulları oğullarına verilmesini, mütevelliliğe bunlardan en uygun (aslah) olanının getirilmesi şart koşulmuştur.

1326/1910 yılı Evkaf Nezareti Bütçesinde Rum Mehmed Paşa, Ebussuûd Efendi ve Cafer Ağa vakıfları mütevellisi olarak Mehmed Saadeddin Efendi görülmekte-

dir.¹⁸ Vakfın 1326/1910 tarihinde 1986 kuruş masrafı, Rum Mehmed Paşa ve Cafer Ağa vakıfları ile beraber müşterek geliri 7566 kuruş idi.¹⁹

Vakfın son mütevellilerinden Ahmet Nuri Ebüssuutoğlu 17.11.1962 tarihinde vefat etmiştir.

Bir müddet Vakıflar Genel Müdürlüğüne idare edilen vakfın mütevelliliğine vakfın ahfadı ve şartlara uygun olması sebebi ile, Tosya'da ikamet etmiş olan Şükrü (Taşan) Ebussuûdoğlu 1966 yılında tayin edilmiştir. Şükrü Taşan'ın ailesi ayrıca Tosya'daki Piri Paşa Zaviyesi Vakfı evladıdır.

Bu aileye ait suretini sunduğumuz 9 Rebiulevvel 1292 / 16 Nisan 1875 tarihli bir belgede Ebussuûd Efendinin Mahbub Celebi diye bir oğlu daha olduğunu, Tosya'nın Komi köyündeki Pir (Ali) Paşa Zaviyesinin şeyhliğinin Ebussuûd Efendinin evladına verilmesinden öğreniyoruz.²⁰ (Belge-3a,b) Ayrıca vakfın son mütevellisi bu aileden birisi olmuştur. Ebussuûd Efendinin vakfiyesinde mütevellilik öncelikle oğlu Mustafa Çelebi'nin oğullarından gelenlere verilmesi şart koşulmuştur. Onun neslinin kesilmesi sebebiyle son mütevellî mahkeme kararıyla Mahbub Çelebi neslinden gelen Şükrü (Ebüssuutoğlu) Taşan'a verilmiştir.

Vakıflar Meclisinin 11.10.1988 tarihli bir kararında Ebussuûd Efendi Vakfının 2200 TL.lik hisse senedi, 106 TL. lik taviz bedeli ve 367 TL.lik mülhak vakıf fazlası olduğu yazılıdır.

Mütevellî Şükrü Ebüssuutoğlu'nun 1986 yılında vefatı ile Şeyhülislam Ebussuûd Efendi Vakfı, Vakıflar Meclisi kararı ile 1988 yılında zapt edilmiştir.²¹

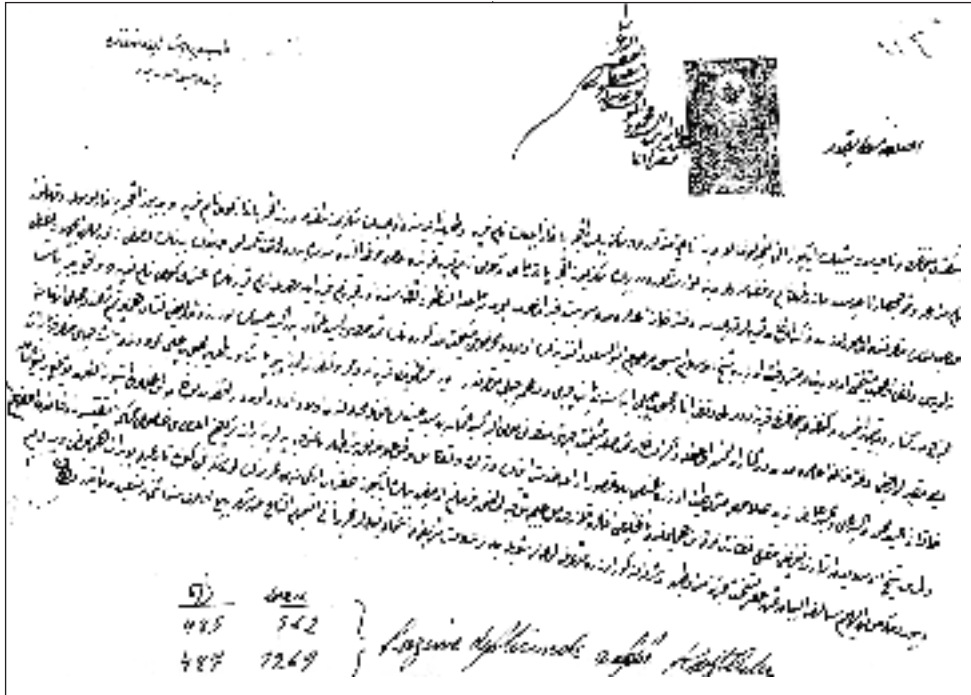
Bilindiği gibi Ebussuûd Efendi hayatının büyük bir kısmını İstanbul'da yaşamış, vefatından sonra Eyüp Sultan'daki aile haziresine defnedilmiştir. Yaptırdığı mektep ile mezarının yanı başında çocukların eğitimine katkıda bulunmuştur. Ayrıca İskilip'in gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

¹⁸ Evkaf-ı Hümayun Nezareti 1326 Senesine Mahsus Bütçe, Dersadet, 1326, s.73.

¹⁹ Aynı yer.

²⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 1962 nolu defter, s. 114.

²¹ Vakıflar Meclisi'nin 11.10.1988 tarih ve 939/828 sayılı kararı.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki Tosya'da Piri Baba Zaviyesi Vakfının Beratının Osmanlıcası

Burada yaptırdığı külliye'deki cami, mektep, türbe, köprü, bedesten ve han gibi yapılarla şehrin imarının yanında İskilip'in ticari hayatının canlı kalması sağlanmıştır.

Tosya Piri Paşa Zaviyesi Vakfının Beratının çevirisi.

Kangırı Sancağında ve nâbiyesinde beşbinikiyüz akçelü Mâlû ve yine nâbiye-i mezkûreden sekizbin akçe Pazar-ı İplik nam karye ve Tosya nâbiyesinde üçbinsekizyüzdoksandört akçe Pandarköy nam karye ve yediyüz akçe Pandarlû liva ve Kılağuz nam mezraa ve Koçbisar nâbiyesinde Mâzu'ri nam vakıf mezraa ve yine liva-i mezkûreden binsekizyüz akçe Pandarmay ve Kömi nam karye kurbünde hâs barkı altında mülk yerde dört müdlük çiftlik yerinin nisfı zaviye sebimi için ve nisfı sahib-i mülk tasarrufunda olmak üzere zikr olunan karyeler kadimden Defterhane-i Amiremde ser liste kayd olunup bundan mâadâ Kastamonu kazasında Orakça nam karye ile Mısri nam karyenin öşrü Kömi nam karyede vakî Pîr Paşa Zaviyesi vakfı olup meşihatı evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere şeyhülislâm esbak merhûm Ebussuûd Efendi'nin evlâdına mabsus meşihat-ı mezkûrenin semen hissesi Es-seyyid Osman bin Hüseyin'in üzerinde olmadığı nişân-ı hümâyûnum kaleminden mahalli inhâsına mahrec-i der kenâr diye tebeyyün etmiş ve

Kangırı sancağında karye-i Dümeli vakfı ebnâi Mabbub Çelebi ebnasından Paşa Çelebi veledi Mehmed Çelebi mutasarrıfıdır. Ve yine Kastamonu'da karye-i ber vech-i Vakf-ı Zâviye-i Pîr Paşa der Tosya Mabbub Çelebi evlâdından Paşa Çelebi mutasarrıf-ı ba berât deyû mukayyed olmadığı Defterhane-i Amiremde der kenar olunmuş olmakla zikr olunan semen hisse meşihat cibeti mutasarrıfı mümaileyh Es-seyyid Osman bin Hüseyin'in fevti ile mablûlünden evlâd evlâd evlâd-ı vakıfıdan bulunan oğulları işbu râfiun tevki-i refi's-şân-ı bâkânî Es-seyyid Mehmed ve Es-seyyid Ali ve Es-seyyid Arif zîde salâhubû meşrûtiyet üzere bi'n-nefs bilâ kusur edây-ı bizmet etmek ve terk ve tekâsül vuku' bulmamak şartla bi't-tevcih yedlerine berât-ı şerifim i'tası bususu mahkeme-i teftiş-i evkafdan ilâm ve taraf-ı şeyhülislâmdan işaret kılınmadığı makam-ı Nezâret-i Evkaf-ı hümâyûnumdan bi't-telbis ifade kılınarak mücebince tevcih olunmak fer-mânım olmağın binikiyüzdoksaniki senesi Mubaremminin onsekizinci günü târibiyle bu berat-ı hümâyûnumu verdim ve buyurdum ki mümaileyhim sâlif'ül-beyân semen hisse meşihat cibetine meşrûtiyet ve şart-ı mezkûr üzere mutasarrıf olanlar şöyle bileler alâmet-i şerifime itimad kılalar. Tabriren fi'l-yevm'it-tâsi' min febr-i Rebi'ul-evvel sene isnâ ve tis'in ve mieteyn ve elf (16 Nisan 1875)